

LITURGICKÁ ÚCTA JANA HUSA MIMO ČECHY V MINULOSTI A SOUČASNOSTI

David R. Holeton

THE LITURGICAL COMMEMORATION OF JAN HUS ABROAD: PAST AND PRESENT From the time of his death in 1415, Jan Hus has been venerated for his heroic faith by Christians both at home in the Czech lands and abroad. With the advent of the Second Reformation of the 16th century, much of what was written about Hus in Germany and England was intended to further the Reformation cause. Hus was held up as the virtuous man "martyred" by the agents of a wicked Roman church. Confessional lines were neatly drawn and Hus was made to stand on the side of the 16th century reformers even though he was completely out of place theologically in their midst.

The renewed place given the commemoration of the communion of saints in Lutheran and Anglican churches during the latter part of this century has accorded Hus quite a different place in the life of these churches. Clearly placed in the context of the "great cloud of witnesses" Hus is allowed to be what he was – a Christian of heroic character, whose transparent goodness attracted to him followers of all classes and degrees and whose death for the renewal of the church won him the reverent devotion of succeeding generations. This transition from polemic to liturgical commemoration marks a significant development in the life of these churches and is, perhaps, prophetic of the place to be accorded Hus throughout the whole Church.

Od své smrti v roce 1415 je Jan Hus pro svou statečnou víru – až na smrt – uctíván křesťany jak doma v Čechách, tak i v zahraničí. Čas od času se tato úcta stává součástí větších programů, v nichž je Hus vysoce ctěn jako předchůdce druhé reformace v 16. století. Většina toho, co bylo o Husovi v tomto století napsáno, měla za cíl podpořit věc reformace. Hus byl představován jako ctnostný muž, „umučený“ zástupci podlé římské církve. Konfesijní přístup pečlivě upravoval Husa k tomu, aby se hodil na stranu reformátorů ze 16. století, i když teologicky byl úplně někde jinde.

V naší době je místo přiznávané Janu Husovi v životě církvi, které vyšly z druhé reformace, dost odlišné. Protože církve hledají nové místo pro oslavu společenství svatých v liturgickém životě, začal se Jan Hus objevovat v liturgických kalendářích ne jako postava reprezentující „nás“ proti „nim“, ale jako člověk statečné víry, který svým ctnostným životem a odvahou v reformě obecné církve získal úctu a vděčnost, a v tomto pojetí už hranice mezi „námi“ a „nimi“ nemá místo.

Tento článek navrhuje nehledět na Jana Husa jako na zbraň polemiky proti zlu papežského systému a všeobecně proti římským katolíkům, nýbrž vidět v Janu Husovi svěťce celé církve.

I.

V roce 1458 byl v německém městě Stetten popraven heretik jménem Matthau Hagen mimo jiné za to, že připisoval svatost Johnu Wyclefovi, Janu Husovi a Jeronýmovi Pražskému. O šedesát sedm let později vyjádřil Martin Luther souhlas s Hagenovým přesvědčením přinejmenším co se týče Husa. Napsal Ottovi Brunfeldsovi, že by Hus „měl být kanonizován.“ Lutherův blízký přítel a spolupracovník Nikolaus z Amsdorfu nazýval tohoto Čecha „svatý Jan Hus.“¹

Komentář Martina Luthera Brunfeldsovi nebyl jen náhodnou poznámkou, Luther měl Husa ve velké vážnosti a jeho úcta k Husovým kvalitám svatosti se opakovaně projevovala v jeho dílech. Při různých příležitostech připomínal Husa jako „svatého mučedníka Božího Jana Husa“, „navýsost svatého mučedníka“, „svatého muže Jana Husa“ a „svatého Jana Husa“.²

V almanachovém doplňku ke Kalendáři *Knihy obecných modliteb* (*Book of Common Prayer*) anglikánské církve z roku 1578 se objevuje tato poznámka:

8. (sic) [červenec]: tohoto dne byl upálen Jan Hus na koncilu v Kostnici pro kázání evangelia Pána Ježíše. *Anno* 1415.³

Tyto komentáře a poznámky jsou jiného druhu než ty, které nám jsou běžně známy – to jest takové, v nichž je Hus podáván jako protoreformátor a (obvykle) mylně interpretován jako ten, kdo byl předchůdcem teologických názorů druhé reformace šestnáctého století. Tento druh teologického jazyka je soteriologický v tom, že tak nebo onak řadí Jana Husa mezi Boží

¹ Robert Kolb, „Saint John Hus“ a „Jerome Savonarola, Confessor of God“; The Lutheran „Canonization“ of Late Medieval Martyrs, *Concordia Journal* 17,4 (1991) 404.

² Thomas A. Fudge, „The Shouting Hus: Heresy Appropriated as Propaganda in the Sixteenth Century,“ *Communio Viatorum* 28,3 (1996) 207 n. 41.

³ *Liturgies and Occasional Forms of Prayer set forth in the Reign of Queen Elizabeth*, William Keatinge Clay ed., [The Parker Society] (Cambridge, 1847) 450. Tato anotace je částí práce komise pověřené revizí lekcionáře. Zdá se, že tato práce na kalendáři byla zahájena v rámci jejího širšího poslání pracovat na šíření vzdělání mezi „nevzdělanými... laiky“. Kalendář je plný anotací včetně jedné pro 31. říjen: „Tohoto dne, léta Páně 1517 a 101 let po smrti Jana Husa podal Martin Luther na univerzitě ve Wittembergu protest proti papežským odpustkům.“ Tato poznámka neměla žádný liturgický význam, protože v té době byla liturgická pozornost v anglikánské církvi věnována pouze „dnům s červeným písmem“ (tj. hlavním svátkům).

svatého. Hus je zařazen do onoho velkého zástupu svědků jako ten, kdo stojí mezi těmi, kteří již mají podíl na Beránkově vítězství a účastní se jeho hostiny.

Husův obraz, který se nám zde předkládá, se kvalitativně liší od toho, který nám v průběhu staletí předkládali historikové. Příliš často byl Husův obraz prezentovaný světu obrazem Husa, jehož skutečný význam je třeba hledat v jeho vedlejší roli, kterou hrál pro ostatní. Martin Luther měl to velké štěstí, že na sebe vztáhl Husův výrok, který pokládal za prorocký: „Nyní upečou husu, ale za sto let uslyší zpívat labuť a tu snesou.“

Jen stěží nás překvapí, že když protireformace uznala za nezbytné vytvořit svatého, ke kterému by se mohla obrátit lidová úcta do té doby náležející Husovi, přisoudila roli oné labutě, o níž Hus mluvil, Janu Nepomuckému. Ale v tomto světě hus a labuť by všichni museli připustit, že pouze zřídka má labuť maso vhodné k jídlu. Protože labuť, ačkoli krásné, mají při konečném účtování jen malou hodnotu a získá se z nich jen velmi ubohé jídlo!

Hagiografové příslušející k reformaci v 16. století věnovali Husovi velkou pozornost. Například Matthias Flacius Illyricus vydal v roce 1558 soubor pramenů týkajících se Husova umučení.⁴ Jako důvod pro vydání připomíná předmluva církevní zvyk slavít památku těch, kteří riskovali nebezpečí, aby mohli hlásat Boží učení slovem i skutkem. Takové vyznání bylo svědectvím pro příští generace. Tato předmluva tvrdí, že je Bohu milé a pro pěstování zbožnosti užitečné připomínat si boje ve jménu pravého učení proti modlářskému šílenství bezbožných, skrze něž ďábel v každém věku dívoce napadá církev. Proto ti, kdo poznají a vyvrátí omyl a zároveň hlásají pravdivé učení, jdou v Kristových šlépějích. Jeho Duch jim pomáhá a povzbuzuje je a zároveň jejich krev vydává svědectví jeho Slovu.⁵ Vydavatel doufal, že převyprávěním příběhů Jana Husa a Jeronýma Pražského v Kostnici ukáže v jasném světle, jak papežství ničí Boží pravdu, což bylo tehdy hlavní snahou luteránů.

Najdeme zde zájem o Husa jako o svatého hrdinu Boží Pravdy, ale přestože jedním z otevřeně přiznávaných cílů je podporovat zbožnost, v konečném účtování jde především o urážení údajných nepřátel této Pravdy – krutého papežství.

Ludwig Rabus (1524–1592) věnoval Husovi více než padesát kvartových stran ve svém díle *Der Heyligen ausserwoehlten Gottes Zeugen, Bekennern und Martyrern ... Historien*.⁶ Rabus nepátral po Husově dětství nebo studiu,

⁴ *Historia Ioannis Hussi et Hieronymi Pragensis... Monumenta* (Norimberk, 1558).

⁵ *Historia*, Preface.

⁶ (Strassburg, 1554–8) II: 45a–97b.

začal svůj popis rokem 1411, kdy Hus započal své volání po reformě tím, že poukázal na neúčinnost a na patrnou škodu a zkázu, kterou papežství církvi přináší. Rabus začal kapitolu o Husovi pověřením Alexandra V. pro Oda de Colonna, aby odcestoval do Čech předvolat Husa do Říma kvůli kacířství. Aby se zdůraznilo, jak papež tyranicky postupuje proti celému českému národu, nejsou zde zmíněna předchozí řízení vedená proti Husovi arcibiskupem Zbyňkem.

Při popisu průběhu událostí v Kostnici vycházejí najevo dva body Rabova zájmu. Za prvé horlivě napadá Husovy nepřátele a vyzdvihuje mučednickou vytrvalost a zbožnost. Za druhé se snaží, aby čtenář pochopil, co Hus učil, a proč mu to přineslo hranici z rukou papeženců – vyznání víry, které Husovi získalo svatořečení od Luthera, ačkoliv se tito muži neshodovali ve všech bodech učení.

Rabus v Husově životopise z Husa jednoznačně dělá „typ“ ze své vlastní německé luterské církve a ukazuje, co by se z ní mohlo stát, nebýt neustálé ostražitosti. Během celé stati Rabus zdůrazňuje silnou podporu, kterou mnozí čeští šlechtici neustále Husovi projevovali. Hus opakovaně napomínal české pány, že je lepší zemřít než se jen vláskem vzdálit od pravdy. Měl je k tomu, aby sloužili spíše Kristu než časným vládcům. Zároveň Rabus obrací pozornost na úlohu císaře Zikmunda, který Husovi slíbil bezpečnost, ale pak se stal papežovým agentem při jeho odstranění. Zde Rabus použil Husa, aby své současníky poučil o tom, jak se císař Karel V. pokusil zakázat luterskou víru tím, že v roce 1548 zavedl augsburské interim.

Zkrátka Rabus udělal z Husa vzor a zároveň varování pro vlastní církve ve své době. Zdůraznil Husovu věrnost v kázání Božího slova a v důvěře v Boží ochranu a přítomnost. Toto vyznání bylo proneseno tváří v tvář společnému nepříteli – témuž papežskému systému, který ohrožoval samotnou existenci luterských církví v Německu. Tak sehrál Rabův popis Husovy svatosti dvojí roli, když sloužil jako vzor heroické křesťanské ctnosti pro luterského čtenáře a zároveň jako příznak toho, co by se mohlo stát, kdyby se papežskému systému dovolilo rozvrátit a potlačit rodící se víru luteránů.

Podobný *leitmotiv* se dá najít ve vyprávění Husova života v knize Johna Foxe *Činy a památníky událostí v církvi (Acts and Monuments of matters happening in the Church)*, která je obecně známá jako „Foxova kniha mučedníků“ (Foxe's Book of Martyrs).⁷ Foxeovým hlavním cílem bylo

⁷ Poprvé vydáno latinsky ve Strassburgu v roce 1554 a později přeloženo a rozšířeno v anglickém vydání poprvé publikovaném roku 1563. Použil jsem moderní přepis (New York, 1965) vydání z let 1843–49, 8 dílů. O Husovi se pojednává především v III:405–511.

vychválit hrdinství a vytrvalost protestantských mučedníků za vlády Marie Tudorovny. Proto uvádí životy různých předchůdců reformace, které představuje jako prorocké obrazy pro reformátory z počátku 16. století, zvláště pro Luthera.⁸ Lidový styl *Činů a památníků* spojený s živým popisem utrpení obětí „papežské“ tyranie z nich udělal nejoblíbenější knihu a nějakou dobu to byla hned po Bibli nejčtenější kniha v Anglii.⁹

Hus se poprvé objevuje v *Činech a památnících* jako svědek pravověrnosti Johna Wyclifa, Husova *Repllica... contra Anglicum Joannem Stokes* je reprodukována *in extenso*.¹⁰ Od Wyclifa a lollardů Foxe hned přenáší pozornost na Husa. Nic se nedozvídáme o Husově dětství nebo vzdělání, ale setkáváme se s ním poprvé prostřednictvím Wyclifova učení. V první větě týkající se „záznamu památných dějin Čechů“ a „příběhu Jana Husa“¹¹ spojuje Foxe Husa s Wyclifem prostřednictvím sňatku Anny České s Richardem II., kdy se Češi dozvídají o Wyclifových spisech, díky nimž „začínají poprvé zakoušet a vychutnávat Kristovo evangelium a konečně ho skrze kázání Jana Husa víc a víc poznávají...“, až do chvíle, kdy papež Alexander V. začne Husa stíhat pro kázání viklefismu.¹²

Následuje paralelní podtext jako u Raba. Iniciativa k Husovu pronásledování vyšla od papeže, neměla původ v Čechách. Arcibiskup jednal pouze na papežův rozkaz a po Alexandrově smrti Jan XIII. věc převzal a „sehrál svou roli po papežsku ... protože se zdálo, že je [Hus] ochotnější učit Kristovo evangelium než tradici biskupů...“¹³ Linie jsou jasně a pečlivě načrtnuty: „Preláti s většinou kléru a s většinou baronů, kteří měli co ztratit, drželi s papežem“ a ti jsou postaveni proti „lidu s částí kléru a se studenty univerzity, kteří šli s Janem Husem.“¹⁴ Ti první jsou snůškou překrucovačů Bible, jednájí obojace podle vlastního zájmu; ti druhí jsou „hlasatelé

⁸ Foxe představuje Husovo „proroctví“ a sen o Lutherovi v části „Prophecies going before Martin Luther, touching the reformation of the Church“ (*Proroctví předcházející Martina Luthera, týkající se reformy církve*), IV:253nn.

⁹ Je zajímavé poznamenat, že po Bílé hoře byla Jednota bratrská požádána, aby poskytla další materiál pro nové vydání *Acts and Monuments*. Když propásli termín v roce 1632, usilovala Jednota o samostatné vydání příspěvku pod názvem *The History of the Bohemian Persecution (Dějiny pronásledování v Čechách)* (London, 1650) viz. Zdeněk V. David, „A Contribution of Convenience: The Utraquists and the Lutherans under the Letter of Majesty, 1609–1620,“ *The Bohemian Reformation and Religious Practice 3* (1999 bude vydáno).

¹⁰ *Acts and Monuments* III:58–59.

¹¹ *Acts and Monuments* III:405.

¹² *Acts and Monuments* III:406.

¹³ *Loc. cit.*

¹⁴ *Acts and Monuments* III:410.

evangelia“, kteří jednají čestně a podle Božího slova. Během procesu s Husem v Kostnici, jemuž Foxe věnuje převážnou část této kapitoly,¹⁵ zůstává toto rozdělení stejně jasně načrtnuté, takže Hus je odsouzen „ne pro nějaký omyl v učení, který by mu mohli dobře prokázat, protože nepopíral ani jejich papežskou transsubstanciaci, ani nemluvil proti autoritě římské církve, pokud by byla dobře spravovaná, nepopíral dokonce ani sedm svátostí a sám sloužil mši a téměř ve všech jejich papeženských názorech byl papežencem s nimi; ale jen ze zlé vůle byl obviněn svými zákeřnými nepřáteli, protože mluvil proti pompě, pyše a hrabivosti podlých činů papeže, kardinálů a prelátů církve a protože nemohl zůstat věrný vysokým hodnostářům a životu církve a považoval papežovy činy za činy antikrista.“¹⁶

Foxův popis kostnických událostí sleduje velmi podobný vydavatelský plán jako práce jeho současníka Raba. Činy koncilu jsou zaznamenány tak, aby obvinění vznesená proti Husovi vyzněla jako planá. Husova bezúhonnost a svatost je v průběhu procesu neustále potvrzovaná stejně jako jeho obhajoba pravdy evangelia. Na druhé straně jeho odpůrci stále jednají nečestně a obojace a jejich motivací jsou spíše vlastní zájmy než věrnost evangelium. Ve Foxově hodnocení Husa nacházíme odraz Richarda Hookera, podle něhož byl Hus „ve všech jejich papeženských názorech papežencem s nimi.“ Zatímco Husovy silné katolické teologické postoje stojí v jasném protikladu s Foxovým silně kalvinistickým anglikanismem, jeho postoj vůči „podlým činům papeže“¹⁷ a jeho suity, kterým si vysloužil nenávisť a zlou vůli koncilních otců, z něj dělají spravedlivého muže a mučedníka pro pravdu evangelia. Hus se stal vzorem pro anglikánskou církev v jejím odmítání římské hierarchie v době alžbětinské a možná i pro kalvinistickou stranu uvnitř anglikánů, která se ocitala ve stále větší opozici jak k hierarchii anglikánské církve, tak k hierarchii anglické šlechty. Zde jde Foxe dál než Rabus, a sází semena, která předznamenávají vypuknutí anglické občanské války v následujícím století.

Dosud jsme viděli, že hagiografové druhé reformace jako Rabus a Foxe přisuzovali Husovi důležité místo a není pochyby, že oba představili Husa jako někoho, kdo má vzbuzovat ve čtenáři respekt a úctu. Svatost Husova

¹⁵ *Acts and Monuments* III:416–511.

¹⁶ *Acts and Monuments* III:510.

¹⁷ Velká litanie z *the Book of Common Prayer* z let 1549 a 1552 obsahovala provokující prosbu „... z tyranství římského biskupa a všech jeho odporných přívrženců ... vysvobod nás, Pane.“ F. E. Brightman, *The English Rite* (London, 1921) I:176–7. Tato prosba byla odstraněna v alžbětinské *Prayer Book* roku 1559 jako gesto k zahrnutí všech věrných křesťanů do anglikánské církve.

života a svědectví evangeliu je téma, které prochází oběma životopisy. K tomu se však přidružuje jiné, silnější téma. Hus zemřel jako svědek tyranie římské církve. Není jediný bod, ve kterém by Rabus nebo Foxe viděli jakoukoliv kontinuitu mezi reformačními církvemi a římskou církví, která „umučila“ Husa. Oba autoři používají Husa jako nástroje pro svou protiřímskou polemiku. To prudce kontrastuje s místem, které tytéž církve Husovi přiznávají na konci dvacátého století.

II.

Zatímco reformační církve v šestnáctém století v různé míře odvrhly vzývání a uctívání svatých, neboť se jim zdálo obklopeno středověkou pověrou, poslední roky jsou v mnoha západních neřímských církvích svědectvím o obnovování liturgických kalendářů a připomínání širokého okruhu svatých.

Zatímco anglikánští a luterští reformátoři zachovali liturgický rok i s jeho kalendářem, liturgická propria (t.j. zvláštní modlitby a čtení) byla zachována pouze pro svátky těch svatých, o kterých můžeme najít zmínku v Novém zákoně. Na konci devatenáctého století v anglikanismu, později v luterství a zcela nedávno (a jaksi překvapivě) v kalvinismu se začala znovu objevovat liturgická úcta ke svatým mimo Nový zákon.

V době, kdy reformační kontroverze ohledně přímlyvy svatých ve velké míře odpadly a už nejsou důležitým tématem, mnoho církví znovu našlo svůj způsob, jak si připomínat celou řadu osob v ustanovené dny v liturgickém roce. Když se podíváme na tyto připomínané – a ti se samozřejmě v jednotlivých kalendářích liší – čtenář nemůže nebyť překvapen historickou a často konfesní šíří, kterou lze najít v moderních kalendářích. Je to jasný důkaz o vědomí toho, že v každé době a na každém místě Bůh volá muže, ženy a děti ke svatosti a že není ani doby ani místa, kdy by Bůh zůstal bez svých věrných svědků.

To přineslo uctívání svatých při bohoslužbě nový charakter. Zatímco dříve jsme viděli, jak se v šestnáctém století pěstovala úcta a zbožnost vůči konkrétním jedincům (v našem případě k Janu Husovi), praxe nebyla zcela ryzí v tom, že hlavním poselstvím hagiografií autorů jako byli Flacius Illyricus, Rabus a Foxe bylo pěstovat ostražitost (a často strach a nenávisť) k římské církvi. Křesťanská ctnost, pokud se měla hledat, jednoznačně existovala jen uvnitř reformačních církví a byla oslavována jen v životech těch, kteří zemřeli rukou představitelů papežství. Nebylo možné najít statečnou křesťanskou ctnost u nikoho z těch, kteří zemřeli rukou protestantů.

Kalendáře v naší době jsou dost odlišné. Směrnice pro provincie společenství anglikánských církví například stanovují, že kalendáře „by neměly vznikat tak, aby splňovaly pedagogické, regionální nebo partikulární cíle“ a že komemorace svatých lidí je vždy aktem anamnézy. Nepřipomínáme si jen historické události spojené s danou osobou, ale i sílu milosti v jejím životě a v důsledku toho i to, že je „Kristus mezi námi, naděje na slávu.“ Kalendář je nástrojem pro uctívání stejně jako eucharistická modlitba. Z obou se můžeme poučit, ale užíváme jich především k uctívání.¹⁸

Takto je běžné nacházet připomínky osob, které byly na opačných stranách reformačních sporů, v jednom kalendáři často v těsné blízkosti.¹⁹ V některých církvích je skupina památek jako „Svatí a mučedníci období reformace“, kdy se jedinci z protilehlých stran reformačních sporů připomínají ve stejný den.²⁰ A právě v tomto kontextu nacházíme liturgickou připomínku Jana Husa. Nyní bych se rád zaměřil na dvě z těchto připomínek.

První příležitostí, při níž se Hus objevuje v moderním kalendáři,²¹ je *Lutheran Book of Worship (Luterská kniha modliteb)* [LBW] Evangelické luterské církve v Americe a Evangelické luterské církve v Kanadě (celkem přibližně pět miliónů členů). V kalendáři „menších svátků a památek“ (v podstatě *sanctorale*, které se udržuje oddělené od *temporale*) se objevuje heslo: 6. července Jan Hus, mučedník [liturgická barva] červená.²²

Liturgická připomínka Husa podle LBW používá kánon o mučednících (lekce: Ezechiel 20,40–42; Žalm 5; Zjevení 6,9–11; Marek 8,34–38) a prefaci ke svatým.

Manual on Liturgy (Liturgický manuál), hlavní vodítko pro pastorační užívání LBW, obsahuje odstavec s životopisnými údaji ke každému jménu

¹⁸ *A Transforming Vision: Suffering and Glory in God's World* [The Official Report of the Joint Meeting of the Primates of the Anglican Communion and the Anglican Consultative Council. Kapské Město 1993] (Londýn, 1993) Resolution 21 (Calendar Revision) 148.

¹⁹ Nějakou dobu se například objevoval v anglikánském kalendáři Thomas More stejně jako Thomas Cranmer. Viz mou práci: „Eight Modern Anglican Calendars,“ *Ephemerides Liturgicae* 95,2 (1981), kde se Thomas More objevuje v šesti z osmi studovaných kalendářů, jednou spolu s Johnem Fisherem (269).

²⁰ To se poměrně explicitně objevuje v doplňkovém liturgickém materiálu. Viz např. heslo pro kalendář anglikánské církve v Kanadě u Stephena Reynoldse, *For All the Saints: Prayers and Readings for Saints' Days* (Toronto, 1994) 326; 701–712. Sama památka se poprvé objevila v *Alternative Services Book* anglikánské církve (Londýn, 1980).

²¹ Do této studie nezahrnuji Obnovenou Jednotu bratrskou, kde je zachována historická kontinuita památky Jana Husa v rámci „Nové jednoty“. Proto se tu objevuje 6. červenec mezi nepohyblivými slavnostmi a „svátky křesťanské církve a památnými dny Jednoty bratrské“ „připomínky mučednictví Jana Husa, A.D. 1415.“ *Hymnal and Liturgies of the Moravian Church* (n. p., 1969) 772.

²² *Lutheran Book of Worship* (Minneapolis, 1978) 11.

v kalendáři. Husovo heslo je (poměrně) faktografické, zmiňuje jeho (pravděpodobné) datum narození, svěcení, jeho jmenování kazatelem v kapli Neviňátek [Betlémská kape], vliv Wyclifa na jeho myšlení, jeho zájem o reformu církve, exkomunikaci v roce 1409, předvolání do Kostnice, odmítnutí odvolat a jeho smrt na hranici. Heslo končí následujícím „je uctíván luterány, Jednotou bratrskou a presbyteriány.“²³

Ve svém díle *Festivals and Commemorations (Svátky a památky)* poskytuje Philip H. Pfatteicher dvoustránkový život Husa a výňatek z Husova díla *O svatokupectví* jako možná mimokanonická čtení.²⁴ Biblická čtení, která se navrhuje pro liturgickou připomínku Husa, se berou buď z Kánonu o mučednících (výčet uveden výše), nebo to mají být čtení o reformátorech církve z Mt 23,34–37 (Posílám vám proto proroky a mudrce a učitele zákona, některé z nich zabijete a ukřižujete...) jakožto vlastní evangelijní čtení.

Tento životopis věnuje jen jednu větu Lutherovu pohledu na Husa, když poznamenává, že „obdivoval život a učení sv. Jana Husa, jak ho nazýval, a schválil vyznání moravských bratří z roku 1535.“²⁵ Životopis dále pokračuje tím, že říká, že ve Spojených státech existuje několik luterských a presbyteriánských kostelů pojmenovaných po Husovi.

To, co najdeme v *LBW*, má zcela jiný charakter než hagiografický materiál Matthiase Flacia Illyrica nebo Ludwiga Raba. Husův vztah k Lutherovi je minimalizován – nikde není žádná narážka na dovršení husy v labuti. Stejně tak tu není žádný pokus vzbudit nepřátelství k římské církvi v minulosti nebo přítomnosti nebo nabádat čtenáře, aby se měl na pozoru před svody papežství. Místo toho se říká, že mezi Husovy ctnosti patří jeho ochota bojovat „proti korupci a světské moci církve“ stejně jako proti „etnické diskriminaci od německých vládců“ v Čechách²⁶ – žádné nepoctivé tvrzení v knize, jejíž mnozí uživatelé budou německého původu!

Ve srovnání s obdobnými německými materiály ze šestnáctého století je zde nové to, že se nečiní žádný rozdíl mezi římskou a reformační (přesněji luterskou) církví. Církev je jedna. Husovi se nepřiznává anachronický status toho, který prolepticky patřil do „čisté“ církve reformátorů, která stojí v opozici proti „zkorumpované“ papežské církvi. Jako obnovitel církve se Hus

²³ Philip H. Pfatteicher a Carlos R. Messerli, *Manual on the Liturgy: Lutheran Book of Worship* (Minneapolis, 1979) 57.

²⁴ Philip H. Pfatteicher, *Festivals and Commemorations: Handbook to the Calendar in the Lutheran Book of Worship* (Minneapolis, 1980) 276–9

²⁵ *Festivals and Commemorations* 227.

²⁶ *Ibid.*

nachází nejen ve společnosti těch, kteří pro obnovu církve pracovali v šestnáctém století (jako Martin Luther, Philipp Melanchthon, Laurentius a Olavus Petri a trochu překvapivě pro luterský kalendář i Jan Kalvín), ale i ve společnosti pozdějších reformátorů státní Luterské církve jako byl dánský biskup Nikolai Frederik Severin Gruntvig. Jasným poselstvím práce je doložit, že církev je volána k nepřetržité obnově a že všichni křesťané jsou už pouhou skutečností, že náležejí k církvi, dědici slávy i hanby dějin církve. Proto se celá církev raduje z vítězství Boží milosti v životě těch, kteří prokázali heroickou ctnost víry.

Druhým souborem liturgickým materiálů připomínajících Husa, u kterého bych se nyní chtěl zastavit, jsou materiály Kanadské anglikánské církve (přibližně dva milióny členů). V *For All the Saints (Ke všem svatým)* je oficiální liturgický text pro kanadské *sanctorale* u Husovy připomínky doplněn krátkým životopisem, určeným pro veřejné čtení a celou řadou proprií, tj. kolekta, modlitba nad dary, modlitba po přijímání a dvě čtení a žalm. V doplňku k liturgickému materiálu jsou dopisy č. 94 (z uvěznění v Kostnici) a 99 (z předvečera jeho smrti), které jsou určeny pro devocionální a duchovní četbu.²⁷

Krátký životopis začíná tvrzením, že Jan Hus byl český kněz, který byl nespravedlivě odsouzen a popraven v roce 1415, protože hlásal reformy v životě a učení církve.²⁸ Potom je Husův život zasazen do kontextu toho, co je popisováno, jako „vynikající obnova eucharistické praxe“. Říká se tu, že eucharistické hnutí působilo jako „kvas v životě [českého] národa a pozvedlo [Čechy] k novému smyslu pro spravedlnost v jednání mezi sebou – a v tom, co očekávali od svých německých vládců.“²⁹

Potom se životopis obrací k samotnému Husovi a pokračuje: Hus se stal nejznámějším teologem tohoto [reformního] hnutí po roce 1402, kdy byl jmenován do Betlémské kaple v Praze. Jeho kázání a skutečná ryzost charakteru ho učinily milovaným mezi všemi vrstvami české společnosti. Ale jeho hlásání požadavků na reformu církve – a to, že ohrožoval nauky, které sloužily k ospravedlnění církevního bezpráví – ho učinilo terčem intrik části německých kněží v Praze. Byl předvolán na koncil v Kostnici v roce 1415, kde představení zrušili nedotknutelnost a bezpečnost, kterou mu slíbili, a křivě ho obvinili z bludařství. Byl odsouzen, aniž by byl vyslechnut, a upálen na hranici 6. července téhož roku.³⁰

²⁷ *For All the Saints* 324–5; 699–701.

²⁸ *For All the Saints* 324.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

Stejně jako v americké luterské knize se v *For All the Saints* (*Ke všem svatým*) poměrně jasně říká, že církev je jedna a její minulost je dědictvím současných křesťanů. Tento bod je ještě lépe patrný ve dvou variabilních modlitbách: v kolektě a v modlitbě po přijímání.

*Věčný Bože,
ty jsi vybavil svého služebníka Jana Husa
zvláštním darem charakteru a projevu,
aby znovu volal církev k podobě Kristově a jeho řádu.
Dej, ať my, kteří ho dnes uctíváme,
vždy posloucháme příkázání lásky,
i když máme svědčit proti zkaženosti,
a ať se nikdy nepřestaneme modlit za své nepřátele,
i když musíme snášet jejich pohrdání,
skrze Ježíše Krista našeho Pána...*

*Bože milosti a síly,
daruj nám milost litovat zranění,
která naše hříchy způsobily tvé církvi,
abychom měli sílu uzdravovat
rozdělení, které mrzačí tělo tvého Syna,
který kraluje po tvé pravici nyní i na věky.³¹*

Úvod ke kanadskému liturgickému kalendáři říká, že „církev v připomínkách svatých slaví vítězství Krista v životech jednotlivých lidí.“³² Při slavení Husova svátku tedy celé společenství slaví „dar charakteru a projevu“, který Bůh Husovi dal a kterého on používal k volání církve zpět k podobě Kristově a jeho řádu. „Husova památka však není jen historickou připomínkou, ale spíše příležitostí požádat Boha, aby jeho ctnosti byly přítomny i v naší době a abychom také mohli „poslouchat příkázání lásky“, „svědčit proti zkaženosti“ a „nikdy se nepřestat modlit za své nepřátele“. Tak se církev modlí, aby heroické křesťanské ctnosti, které v Husovi oslavujeme, byly ctnostmi, které jsou přítomné v dnešní církvi.

Po zařazení Husa do kontextu českého eucharistického hnutí následují zmínky o zkušenostech „jeruzalémské“ komunity Jana Milíče v modlitbě po přijímání a v modlitbě nad dary. Členové jeruzalémské komunity jsou uvedeni jako ti, kdo byli natolik poznamenáni silou eucharistie, že překonali

³¹ *For All the Saints* 325.

³² *The Book of Alternative Services of the Anglican Church of Canada* (Toronto, 1985) 14.

společenské rozdělení a tím prolomili bariéry společenských tříd a církevních stavů.³³ Proto modlitba po přijímání (jejímž běžným teologickým cílem je prosit, aby společenství neslo ovoce svátosti, kterou právě přijalo) prosí o „lítost nad zraněními, která naše hříchy způsobují církvi“, aby komunikanti „měli moc překonávat rozdělení“ církve. V tomto smyslu současná církev žádá o to, aby mohla stát v soudržnosti s Husem a aby se také dnes mohla účastnit obnovy církve – té **jediné** církve.

Modlitba nad dary to podtrhuje ve své prosbě o jednotu církve:

Bože,

dej ať

tak jako se sebralo mnoho zrn, aby vytvořila tento chléb,

a mnoho hroznů, aby nám daly toto víno ve společném kalichu,

tak ať je tvá církev spojená v jedno

k oslavě tvé spasitelné lásky,

*skrze...*³⁴

Mohu jen mimochodem poznamenat, že zatímco první obraz (mnoho zrn spojených v jeden chléb) pochází z *Didaché* 9, druhý obraz (mnoho hroznů [utržených], aby vytvořily víno v našem společném kalichu) je inspirován zkušeností samotného utrakvismu – zkušeností společného kalicha.

Vybraná čtení v kanadských propriích jsou:

Ozeáš 11:1–9 („...Z Egypta jsem povolal svého syna; ale čím víc jsem volal, tím více se ode mě vzdalovali“) a

Marek 13:3–13 (apokalyptický úsek obsahující výroky o národu jdoucím proti národu, „bratr vydá bratra na smrt“).

První čtení zdůrazňuje věrnou lásku Boha k Izraeli – a v širším slova smyslu k církvi, novému Izraeli – navzdory nevěře Izraele (a církve). Bylo by nanejvýš obtížné, aby se takovýto text mohl obrátit v polemiku proti jedné části církve nebo aby mohl být použit k vytvoření protikladu mezi „zkaženou“ a „čistou“ církví. Všichni máme podíl na nevěře, ať se projevuje v jakémkoli směru, stejně jako jsme všichni předmětem Boží věrné láskyplné dobroty (*chesed*). Evangelijní text s odkazem na bratra vydávajícího bratra na smrt je vybrán, aby zdůraznil, že Husova smrt a následující křížácká

³³ České eucharistické hnutí bylo nejdůležitějším (a jediným skutečně úspěšným) hnutím tohoto druhu ve středověké Evropě. Dynamiku stojící za tímto úspěchem je třeba přiznat Milíčovu „Jeruzalému“. Viz Amedeo Molnár, „Eschatologická naděje české reformace,“ v *Od reformace k zítřku* (Praha, 1956) 13 nn a David R. Holeton „The Bohemian Eucharistic Movement in its European context,“ *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 1 (1996) 23nn.

³⁴ *For All the Saints* 325.

tažení s sebou nesla zabíjení křesťana křesťanem – příslušníků jedné církve, jedné rodiny a tím tedy bratrovraždu.

III.

Od prvního výročí Husovy smrti v Kostnici Češi slavili svátek sv. Jana Husa. Četli jeho *passio* a udržovali jeho památku prostřednictvím textů ze sanctorale, které byly v běžném užívání. Za nějakou dobu se vytvořily vlastní liturgické texty pro jeho svátek.³⁵ Netroufal bych si tvrdit, že Husův svátek byl prost všech polemických a národnostních aspektů, nicméně utrakvisté zahrnuli tento svátek do svých oslav v rámci celého *sanctorale*, stejně jako slavili svátky svatých, které jim předala církev, jejichž památka se v církvi po staletí udržovala a kterým tradice přiřkla den oslavy. V tomto liturgickém kontextu bych řekl, že polemické a národnostní faktory na sebe berou jiný tón, tím že stojí ve velkolepém tajemství Kristova vítězství v jednom z těch, kteří jsou nazýváni mučedníky – svědky.

V českých zemích slavení Husa po porážce českých stavů na Bílé hoře upadlo, protože pak si politika protireformace vyžádala vytvoření nového sv. Jana, který měl nahradit českého hrdinu víry. Reformační církve zpočátku nedokázaly udržet liturgickou připomínku Husa (přes velkou úctu, jíž se těšil), protože ty církve, které zachovaly sanctorale, byly rozhodnuty zahrnout do něj pouze svaté z Nového zákona. Výsledkem bylo, že úcta k Husovi ztratila vyváženost a stala se nástrojem dost odlišných (a méně hodnotných) náboženských programů.

To se v posledních letech změnilo, protože církve druhé reformace našly nové nebo větší místo pro liturgickou oslavu svatých uvnitř svých vlastních církevních společenství. Spolu s tím se objevuje nový rozměr v pohledu na život a svědectví Jana Husa. V tomto novém žánru liturgických textů začíná Hus získávat jiný charakter. Když je zařazen do „obrovského oblaku svědků“, smí Hus být tím, čím byl – křesťanem statečné povahy, jehož na první pohled patrná dobrotá k němu přitahovala následovníky za všech tříd a stavů a jemuž smrt za obnovu církve získala oddanou úctu následujících generací.

Zatímco Husova památka v moderním liturgickém kalendáři se dosud objevuje pouze u několika církví mimo české země, nepochybuji o tom, že se rozšíří, jak budou církve obnovovat svůj vlastní liturgický život.

³⁵ Viz má práce „O felix Bohemia – O felix Constantia“ : Liturgická úcta Mistra Jana Husa,“ u Jana Blahoslava Láška, ed., *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi* (Praha, 1995) 154–170.

Říká se, že komise zkoumající život a dílo G. Savonaroly pravděpodobně dospěje k jeho blahořečení, protože je uctíván od své smrti. Pokud se tak stane, věřil bych, že se podobně bude uvažovat o Husovi jak ve světle dvousetletého kultu, který v českých zemích existoval před jeho násilným potlačením po Bílé hoře, tak ve světle úcty, kterou získal v liturgickém životě sesterských církví. Protože Hus je světcem pro celou církev – jeho nespravedlivé odsouzení a smrt v Kostnici je hanbou *celé* církve a konečné uznání křivdy na něm spáchané a to, že je připočten mezi Boží vyvolené, je součástí její slávy.

Pokud je na římskokatolických oltářích místo pro Jana Nepomuckého, čest a spravedlnost volají po podobném místě pro Jana Husa. Husova svatost charakteru byla oslavována v jeho době i v následujících generacích doma i v zahraničí. Jeho eventuální připomínka na oltářích **všech** našich církví by nebyla Husovým osobním triumfem, protože tady mají pravdu ty reformační církve, které zpochybňují nutnost Husa nějak rehabilitovat, – pokud byl Hus ospravedlněn Kristem, nepotřebuje žádnou rehabilitaci tady na zemi. Na druhé straně by to bylo vítězství pro ty, kteří hledají uzdravení rozdělení, které hyzdí tvář církve, a pro všechny ty, kteří odpovídají na základní povolání našeho křtu, abychom se stali *plebs sancta Dei*.

(Přeložila Martina Volfová)